# 5. MWANZO – Sura ya Nne

**"Na Habili alikuwa mchungaji wa kondoo, lakini Kaini alikuwa mkulima wa ardhi"**

## UADUI UNAOSABABISHA MAUAJI

*Wana wawili wa Hawa: Kaini na Habili, kwa kawaida huwakilisha uzao wa nyoka na uzao wa mwanamke. Ingawa wote wawili walikuwa wa kidini na walikuwa tayari kumwabudu Mungu na kumtolea dhabihu, walichochewa na kanuni tofauti zilizosababisha uadui na uhasama ambao hatimaye ulizuka katika mauaji. Kaini alitamani kumwabudu Mungu kulingana na maagizo ya mwili; Habili alifanya hivyo kutokana na matakwa ya Neno la Roho. Matokeo ya tofauti hizi za mitazamo na uelewa yalikuwa ya kusikitisha, na damu ya kwanza ilimwagika katika utata wa kidini. Ilionyesha uadui mkali unaoonyeshwa na uzao wa nyoka kuelekea uzao wa mwanamke. Kauli ifuatayo kutoka "Elpis Israel", uk. 102 inaelekea kwenye hoja: "Hakuwezi kuwa na urafiki kati ya pande hizi. Kifo au ushindi ndiyo njia pekee mbadala. Hakuwezi kuwa na amani duniani hadi upande mmoja au mwinyingine utakapokandamizwa. 'Uadui' ni uhasama muhimu kati ya dhambi na Sheria ya Mungu, ambayo ni ukweli. Ama kweli lazima ishinde dhambi, au dhambi lazima iondoe ukweli; lakini maelewano hayawezi kuwapo. Nina imani kubwa katika nguvu ya ukweli, kwa sababu nina imani katika Mungu. Ameahidi kuipa ushindi; na ingawa wadanganyifu kanisani na serikali wanaweza kushinda kwa wakati, na madikteta 'wataiharibu dunia', mwisho wao ni hakika na uharibifu wao ni dhahiri." Ni muhimu kwamba Kaini na Habili walikuwa wa familia moja; na kwamba wote wawili walikuwa waabudu Mungu. Lakini, mmoja alitaka kujitoa mhanga katika ibada; na mwingine alitoa ibada ya nafsi tu.*

**Ibada ya Kaini na Habili — mstari wa 1-4**

*Wana wote wawili wa Adamu na Hawa walitamani kumwabudu Mungu na walikuwa tayari kutoa dhabihu. Lakini, sadaka zao zilitofautiana. Mmoja alileta kutoka kwa kazi ya mikono yake; mwingine alileta kutoka kwa riziki ya Mungu, ambayo alitambulishwa nayo. Mungu alionyesha heshima kwa sadaka ya Habili lakini alikataa ile ya Kaini.*

**MSTARI 1**

**"Adamu akamjua Hawa mkewe" —** Usemi huu unaelezea kitendo cha karibu zaidi kinachowezekana kati ya mwanamume na mkewe; kile kinachozaa mbegu kwa utukufu wa baba (tazama pia mstari wa 17, 25). Pia, hutumika kuelezea matokeo yanayoonekana yanayotokana na kupandikizwa kwa Ukweli, mbegu ya Yahweh (1 Petro. 1:23-25) ndani ya moyo wa mwamini. Neno limeundwa ili kutoa maisha mapya, na kukuza mwana wa Mungu. Hivyo, Kristo alifundisha: "Huu ndio uzima wa milele, wakujue Wewe, Mungu wa pekee wa kweli" (Yohana 17:3). Kwa upande mwingine, inasemwa kuhusu wana waovu wa Eli kwamba walikuwa wana wa Beliali, "hawakumjua Yahweh" (1 Samweli. 2:12).

**"Naye akapata mimba, akamzaa Kaini"** — Neno hili ni la Kiebrania *Qayin* linatokana na mzizi unaoashiria kile kinachosemwa kumaanisha *Faida* au *Kupatikana* (tazama pembezoni mwa AV).

**MSTARI 2**

**"Akamzaa tena ndugu yake Habili"** — Kiebrania: *Hebeli*, ikimaanisha, pumzi, mvuke, kwa njia ya sitiari kile kilicho dhaifu au cha mpito. Neno hilo limetafsiriwa kama "ubatili" katika kitabu cha Mhubiri 1:2 na kwingineko. Habili alikuja kutambua ubatili wa maisha haya, na kwamba kiini cha kweli kinapatikana katika njia ya Mungu pekee. Kama Paulo, alisukumwa na imani, akiweka macho yake katika mambo yasiyoonekana, akifunua uhalisia wa maisha (Waebrania. 11:1-3; 2 Wakorintho. 4:18). Maisha yake mafupi duniani yalionyesha uchunguzi wa Yakobo: "Maisha yenu ni nini? Ni mvuke unaoonekana kwa muda mfupi, kisha hutoweka" (Yakobo 4:14).

**"Na Habili alikuwa mchungaji wa kondoo, lakini Kaini alikuwa mkulima wa ardhi"** — Ndugu hao wawili walikuwa na tofauti za kimwili, katika kazi, tofauti katika mtazamo, na hata tofauti katika ibada. Labda, Habili aliitwa hivyo na wazazi wake kwa sababu ya hali yake dhaifu. Alikuwa mchungaji wa kwanza wa Biblia, na kwa hiyo, alikuwa mfano wa Kristo. Neno "mlinzi" ni *ra'ah*, kutunza kama mchungaji, kulisha, kutawala. Hivyo, alijifunza kuwaongoza kondoo, macho yake yakiwa juu kila wakati, akiwatafutia malisho mazuri, na kuwatunza wanyama walio chini ya udhibiti wake. Kwa upande mwingine, Kaini alikuwa "mkulima" wa ardhi. Neno *abad* linamaanisha kutumika kama mtumwa, anayetumikishwa. Inavyoonekana, akawa mtumwa wa kazi yake, hivi kwamba, macho yake yalikuwa yakielekezwa ardhini kila wakati, ambayo, baada ya muda, alikusudiwa kurudi.

**MSTARI 3**
**"Na muda ulivyowaidia"** — Kiebrania halisi ni "mwisho wa siku" (tazama ukingoni). Hii inaashiria wakati uliowekwa ambapo ilikuwa sahihi kutoa sadaka maalum kwenye Hema la Kukutania linalotajwa katika Mwanzo 3:24. Labda, sadaka hii ilitolewa walipofikia umri fulani; umri wa uwajibikaji. Katika nyakati za mwisho Wayahudi walifuata desturi ya *Bar mitzvah*, Mwana wa amri ambayo ilimpa mtoto wa miaka 13 jukumu la kuelewa na kutii sheria. Jambo la muhimu ni kwamba, ilikuwa usiku wa enzi hii ambapo Bwana Yesu alijiwasilisha kwa viongozi wa siku hizo hekaluni (Luka 2:42).

Neno hilohilo, limetafsiriwa "mkuki" katika 2 Samweli. 21:16, na linatumika kwa silaha iliyokuwa ikitumiwa na Goliathi. Maana ya "kupata" inatokana na wazo la uthabiti, kama vile mkuki unaopiga kwa kasi ili ushikamane na kitu ambacho umeelekezwa. Alichokuwa nacho Kaini angekichukua!

**"Nimepata mtu kutoka kwa Bwana"** — Neno "kupata" limetafsiriwa kwa Kiebrania; hivyo, kuna mchezo kwa jina la mzaliwa wa kwanza wa Hawa. Rotherham anatafsiri kauli yake kama: "Nimepata mwanamume, yaani Yahweh." Ni wazi alifikiria kuwa kuzaliwa kwa mzaliwa wake wa kwanza ilikuwa ni utimilifu wa ahadi ya Mwanzo 3:15. Alimwona kama Yeye atakayekuwa (Yahweh), na hivyo, alitumia lugha inayoashiria hili bila kutambua umuhimu wa Jina la Yahweh (Kutoka 6:3). Kwa kweli, alifanya kosa. Yohana anatangaza kwamba "Kaini alikuwa wa yule mwovu, akamwua ndugu yake" (1 Yohana 3:12). Alikuwa ni "neno la nyoka aliyefanyika mwili," kwani, baadaye, Bwana Yesu akawa "Neno la Yahweh aliyefanyika mwili." Akitoa maoni yake kuhusu 1 Yohana 3:12, Ndugu Thomas anasema: "Kuna usahihi katika lugha hii ambao haupaswi kupuuzwa katika tafsiri. Kaini alikuwa wa Yule Mwovu; yaani, alikuwa mwana wa dhambi - wa nyoka-dhambi, au uasi wa asili. Simulizi ya kweli ya Musa imekatizwa mwishoni mwa mstari wa sita wa sura ya tatu. Ukweli uliopitishwa hapo, ingawa haukudokezwa katika mstari wa saba, umeelezwa waziwazi katika mstari wa kwanza wa sura ya nne. Maandiko haya yaliyounganishwa yanasomeka hivi: "Hawa akampa mumewe, naye akala naye. Adamu akamjua Hawa mkewe, naye akapata mimba." Macho yao yote mawili yakafumbuliwa, wakajua ya kuwa wako uchi." Sasa, hapa kulikuwa na mimba katika dhambi, ambayo mwanzilishi wake alikuwa Nyoka. Kwa hiyo, katika 'wakati uliowekwa' baadaye, 'Hawa alimzaa Kaini', ingawa alizaa na Adamu, alikuwa wa Nyoka, kwa kuwa alipendekeza uasi ulioishia katika mimba ya Kaini. Kwa njia hii, dhambi katika mwili ikiwekwa kwa ajili ya Nyoka, Kaini alikuwa wa Yule Mwovu, mtenda dhambi mkuu, na mzaliwa wa kwanza wa uzao wa Nyoka" (Elpis Israel, uk. 93,94).

**"Ikawa, Kaini akaleta matunda ya ardhi"** — Alikuwa amejifanya mtumwa wa kazi ya ardhi, na sasa akaleta kile alichokuwa amekifanya mwenyewe ili kukipata.

**"Sadaka kwa Yahweh"** — Kiebrania *minchah*, maana yake ni kugawa, kutoa. Hii kwa kawaida haikuwa na damu na ya hiari. Katika Walawi 2:1, *minchah* ilikuwa ni unga na mafuta ya ubani. Ilikuwa sadaka ya shukrani ambayo mtu alionyesha shukrani zake kwa Mungu kwa baraka alizopokea, na kutangaza kwamba angetumia nguvu zinazotokana nazo katika utumishi wa Yahweh. Kwa kuleta sadaka hii pekee, Kaini alipuuza kanuni ya msingi iliyowekwa katika Waebrania 9:22, "Bila kumwaga damu hakuna ondoleo." Hili lilikuwa limefunuliwa wazi kwa Adamu na Hawa walipopewa kifuniko kilichoficha uchi wao. Sasa kwa kuwa wakati ulikuwa umefika kwa Kaini kukiri hitaji lake, na kutafuta kifuniko cha dhambi kwa njia iliyokubaliwa, alileta kile alichotaka, na si kile Yahweh alichoamuru. Kaini alifikiri kwamba jasho la paji la uso wake lilikuwa sadaka ya kutosha zaidi kuliko damu ya Mwana-Kondoo. Sote tunafanya hivyo tunapobadilisha neema na matendo. Yote mawili yanahitajika, lakini matendo lazima yajengwe juu yake, na kuendelezwa kutokana na imani — na si kinyume chake. Tunaweza tu kufanya kazi kwa ajili ya Mungu

kwa ufanisi wakati tunapokuwa tumefunikwa kwa mara ya kwanza na dhabihu ya upatanisho ya neema ambayo imetolewa (tazama 1 Wakorintho 3:10; linganisha 1 Wakorintho 9:27).

**MSTARI 4**

**"Na Habili, pia alileta -** Muundo wa Kiebrania unamaanisha kwamba Habili alileta aina zote mbili za sadaka. Kennicott anatafsiri hivi: "Habili naye alileta" - akimaanisha kwamba alileta malimbuko pamoja na wazaliwa wa kwanza; alileta sadaka ya shukrani na pia dhabihu ya kujitolea. Toleo la Concordant linaelezea Kiebrania halisi hivi: "Habili pia analeta, yeye, zaidi ya hayo, kutoka kwa wazaliwa wa kwanza wa kundi lake." Toleo jipya la agano la kale linasema: "Na Habili pia alileta wazaliwa wa kwanza..." Paulo anatangaza kwamba Habili alitoa "dhabihu iliyo bora zaidi" (Waebrania 11:4). *Pleion* ya Kigiriki inaashiria "kwa usahihi zaidi ya idadi, lakini pia ya ukubwa, na kwa kulinganisha iliyoonyeshwa au kudokezwa" (Bullinger). Alileta zaidi ya sadaka moja, akisukumwa na imani (Waebrania. 11:4), akitoa shukrani zake kwa Mungu kwa faida alizopokea, akitambua kwamba maisha yake yalikuwa mvuke tu (Zaburi 90:6; Yakobo 4:14), na kujitoa kwa njia ya haki.

**"Katika wazaliwa wa kwanza wa kundi lake"** — Kwa hiyo, katika umri huo mdogo, haki ya mzaliwa wa kwanza ilijulikana. Baadaye, chini ya Sheria ya Musa, wazaliwa wa kwanza wa kundi la ng'ombe walitolewa dhabihu kwa Yahweh (Hesabu 18:15-17). Yahweh aliweka madai kwa mzaliwa wa kwanza kama wake hasa (Kutoka 13:2, 12-13); kwani ana haki ya malimbuko ya maongeo yetu (Mithali 3:9). Mzaliwa wa kwanza alikuwa na haki tatu: (1). Haki ya mzaliwa wa kwanza, alipokea sehemu mbili ya urithi wa baba yake (Kumb. 21: 15-17; 1 Nyakati. 5:1; 26:10). (2). Ukuhani; aliwakilisha familia kwa Yahweh (Hesabu. 8:4-18). (3). Mamlaka; alichukuliwa pili kwa heshima kwa wazazi wake (Mwa. 49:3), na akafanikiwa katika serikali ya familia au ufalme (2 Nyakati. 21:3). Nafasi ya mzaliwa wa kwanza inaweza kupotea kutokana na utovu wa nidhamu au kutokuwa na uwezo (kama vile 1 Nyakati 5:1; 26:10; Mwanzo 25:31; Mwanzo 48:5, 13-14), ambapo, mwana mdogo angeweza kupandishwa cheo. Hata hivyo, sheria ya Sheria ililinda dhidi ya matumizi mabaya katika visa kama hivyo (tazama Kumb. 21:17).

Sheria ya Mzaliwa wa Kwanza ilimlenga Yesu Kristo, Adamu wa pili. Ingawa alizaliwa baada ya Adamu wa kwanza katika hatua ya ukoo, alipandishwa cheo hadi hadhi ya "mzaliwa wa kwanza" (Zaburi 89:24-28; Wakolosai 1:15-19), kwa sababu utiifu wake mkamilifu ulionyesha kuwa anastahili zaidi kwa wadhifa huo kuliko kutenda dhambi Adamu na kabila lake. Hivyo, aliwekwa wakfu kwa Mungu (Luka 1:32-33), alipewa sehemu mbili ya urithi (Wafilipi. 2:9-11; Waebrania 1:3-4), alipewa mamlaka aliyopewa Baba (Yohana 5:23). Katika Israeli, Walawi waliteuliwa badala ya mzaliwa wa kwanza wa familia (Hesabu 3:45); na leo watakatifu wamejumuishwa katika "Eklesia ya Wazaliwa wa Kwanza" (Kiyunani, Waebrania 12:23; Yakobo 1:17-18; Ufunuo 14:4). Muktadha wa Mwanzo 4 unaonyesha kwamba kanuni hizi, pamoja na umuhimu wa dhabihu na upatanisho, zilijulikana kwa familia ya Adamu. Kutoa kwa Habili "wazaliwa wa kwanza wa kundi lake" kunamaanisha alikuwa amefundishwa, na alitambua hitaji la kumwaga damu kama kifuniko cha dhambi, na pia sehemu ambayo "uzao wa mwanamke" wa kwanza angetimiza katika kazi ya upatanisho. Hawa alikuwa amewazia kwamba mwanawe wa kwanza wa mwili alikuwa mbegu iliyoahidiwa, lakini ilibidi ajifunze kwamba mwana mdogo angeinuliwa kwenye nafasi hiyo.

**"Na mafuta yake"** — Wazaliwa wa kwanza wa kondoo na mbuzi (tazama mg.) waliuawa kwanza, na damu ikamwagika. Kwa kufanya hivyo, Habili alikubali hitaji la kusulubisha mwili (Wagalatia 5:24) na kujitolea maisha yake (Walawi 17:11) kwa Yahweh. Mafuta yalitumiwa juu ya madhabahu, ambapo alikubali kwamba nguvu iliyohifadhiwa ya mwili inapaswa kutumika katika kufanya mapenzi ya Mungu. Katika kutoa dhabihu wazaliwa wa kwanza wa kundi lake, Habili alikiri imani yake katika Mkombozi anayekuja, Mzaliwa wa Kwanza wa Mwanamke (Mwanzo 3:15). Hivyo, Paulo alitangaza kwamba "kwa imani Habili alimtolea Mungu," na kwamba "imani ni hakika ya mambo yatarajiwayo" (Waebrania 11).

**"Yahweh alimjali Habili na sadaka yake"** — Sio tu kwa dhabihu ikumbukwe, bali pia mtoaji naye akumbukwe. Moyo wa Habili ulikuwa na sadaka yake, na moja ililingana na nyingine. Paulo anatangaza kwamba, "alishuhudiwa alikuwa mwadilifu, Mungu akishuhudia zawadi zake" (Waebrania 11:4). Hili lilifanyikaje? Labda kwa mguso wa upanga wa moto. Katika nyakati za baadaye, moto wa Mungu uliteketeza dhabihu, na hivyo kushuhudia Yahweh akifurahishwa nazo (Walawi 9:24; 1 Wafalme 18:38; 2 Nyakati 7:1), na huenda hii ilikuwa hivyo katika tukio hili.

**Mauaji ya kwanza — mstari wa 5-8**

**Commented [HJ1]:** What is this?

*Kaini alikasirika sana kwa sababu Mungu alipenda zaidi ibada ya Habili. Hili lilijidhihirisha katika hasira ya wivu na nia ya mauaji. Uso wake ulionyesha mawazo yaliyofichwa ya moyo wake, ambayo hatimaye yalizuka kwa vurugu na umwagaji damu. Kaini alimuua Habili.*

**MSTARI 5**
**"Lakini hakumheshimu Kaini wala sadaka yake"** — Hakuonyesha heshima kwa Kaini wala sadaka yake, kwani moja ilikuwa kielelezo cha nyingine. Rotherham anatafsiri mstari huu: "Hakumkubali..." Mungu aliweza kugundua moyo uliofichwa wa uovu ndani ya Kaini. Biblia ya Amplified inasema: "Kwa kuleta sadaka hiyo, Kaini alikataa kwamba alikuwa kiumbe mwenye dhambi, chini ya hukumu ya Mungu. Alisisitiza kumkaribia Mungu kwa msingi wa ustahili wake binafsi. Badala ya kukubali njia ya Mungu, alimtolea Mungu matunda ya ardhi ambayo Mungu alikuwa ameilaani. Alitoa matokeo ya kazi yake mwenyewe, kazi ya mikono yake mwenyewe, na Mungu alikataa kuipokea." Tazama Mithali 21:27; 15:8.

**MSTARI 6**
**"Bwana akamwambia Kaini, Kwa nini una ghadhabu? Na kwa nini uso wako umekunjamana?"** — Uso wa Kaini uliokunjamana na alidhoofika moyo, hali iliyoonyesha wazi hisia za wivu na hasira ndani yake. Kusudi la maswali ya Mungu lilikuwa ni kumleta Kaini kwenye kujitathmini na kutubu.

**MSTARI 7**
**"Ukitenda vyema, je, hutakubaliwa?"** — Mwishoni pana tafsiri hii: "Uwe na ukuu." Neno la Kiebrania *se'eth* linamaanisha kuinuliwa, au kuinuliwa katika cheo au tabia. Panarejelea hadhi ya mzaliwa wa kwanza katika familia, pamoja na mapendeleo yake mbalimbali yaliyoainishwa katika maoni kwenye mstari wa 4. Kaini alikuwa mzaliwa wa kwanza halisi, lakini hata kama "mwili haufai kitu" na hautoi sifa yoyote, ilibidi aonyeshe sifa zake za kushikilia nafasi hiyo ya upendeleo ambayo angepewa. Habili angekuwa chini ya ndugu yake.

**"Na usipotenda vyema, dhambi inakuotea mlangoni"** — Maneno mawili yanahitaji uangalifu hapa. Kwanza *chatta ah*, dhambi, mara nyingi hutafsiriwa kama "sadaka ya dhambi" (tazama Hesabu 6:11, 14,16); huku "*lieth*", *rebats*, ikimaanisha "kuinama." Toleo la Amplified linatafsiri hivi: "dhambi inakuotea mlangoni pako." Tukibadilisha "sadaka ya dhambi" na dhambi, kama neno linavyoruhusu, kauli hiyo inaonyesha kwamba Kaini alielekezwa kwenye sadaka ya dhambi ya mnyama ambayo alitarajiwa kutoa, pamoja na sadaka ya *minchah* aliyokuwa tayari ametoa. Mnyama alikuwa ameinama mlangoni pake, na alialikwa kuitoa kulingana na mapenzi ya Mungu.

**"Hamu yake itakuwa kwako"** — Kauli aliyopewa Kaini kuhusiana na Habili ni sawa na ile aliyopewa Hawa kuhusiana na Adamu, iliyoandikwa katika Mwanzo 3:16. Neno "hamu" ni lilelile kwa Kiebrania, na hatuoni sababu kwa nini isitendewe vivyo hivyo hapa. Kama Kaini angefanya mapenzi ya Mungu katika kutoa sadaka zake kulingana na maagizo, kurejeshwa kwa Habili kwenye "umoja" huo na Mungu, hiyo itakuwa sehemu ya waliokombolewa katika Enzi ijayo (Yohana 17:21), ingekuwa chini ya kaka yake. Kwa nini? Kwa sababu Kaini alikuwa mzaliwa wa kwanza, na kwa hiyo, alikuwa na fursa ya kazi za ukuhani kwa niaba ya watoto wengine. Katika hali hiyo, ibada inayokubalika ya Habili ingekuwa chini ya Kaini, kwani nafasi yake kama kuhani wa familia ingethibitishwa kwa matendo ya imani.

**"Nawe utamtawala"** — Kaini angetawala katika mambo ya kiroho, kupitia mamlaka ambayo angepewa na Mungu, kwa njia ileile kama wazee "walivyotawala" katika Makanisa ya Kitume (1 Tim. 5:17; Waebrania 13:7).

**MSTARI 8**
**"Kaini akazungumza na Habili nduguye"** — Badala ya kutii maagizo ya Mungu, hasira ya Kaini yenye jazba, uchungu, na wivu iliwaka na kuwa nia mbaya na ya mauaji. Ni muhimu sana kudhibiti tamaa. Tazama Mithali 14:17; 27:4; Mhubiri 7:9; na msisitizo wa Waefeso 4:26. Katika baadhi ya matoleo ya Biblia ya Kiebrania kuna nafasi ndogo iliyobaki baada ya kaka, katika mstari huu, na alama imejumuishwa inayorejelea noti pembezoni, ikionyesha kwamba kuna upungufu katika maandishi. Hii imetolewa na Septuagint: "Kaini akamwambia Habili nduguye, 'Twende nje shambani.' Ikawa, n.k." Maandiko ya Wasamaria na Kisiria yanakubaliana na Septuagint. Mbinu ya Kaini ilikuwa ni ujanja wa kinafiki tu wa kufunika nia ya mauaji ya moyo wake. Akiwa mwana halisi wa baba yake wa mfano, nyoka, aliongeza ujanja na udanganyifu kwenye wivu na hasira yake.

**"Ikawa, walipokuwa shambani, Kaini akamwinukia Habili nduguye, akamuua"**

— Lazima kulikuwa na ugomvi, ambapo Kaini "alinena mabaya kuhusu mambo ambayo hakuyajua (au kuyaelewa)" (Yuda 10-11). Kwa hiyo, alionyesha kwamba alitawaliwa na "yule mwovu," nyoka (dhambi) katika mwili (1 Yohana 3:12). Mtazamo na matendo yake yalionyesha yale ya kizazi cha nyoka cha Kiyahudi, wauaji waliomuua Bwana (Mathayo 23:35). Hata hivyo, ingawa damu ya Habili iliita kisasi, damu ya Kristo inatangaza rehema.

**Adhabu ya Kaini — mstari wa 9-12**
*Laana inazidishwa, kwa uasi wa kimakusudi na kifo, na Kaini ananyimwa ushirika na Mungu, akifukuzwa hadi Nchi ya Uhamishoni.*

**MSTARI 9**
**"Bwana akamwambia Kaini, Yuko wapi Habili ndugu yako?"** — Swali la kwanza la Mungu kwa mwanadamu lilikuwa, "Uko wapi?" (Mwanzo 3:9); Swali lake la pili lilikuwa, "Yuko wapi Habili ndugu yako?" Ni wazi Kaini alikuwa amezika mwili wa ndugu yake aliyekufa, na kwa kufanya hivyo alifikiria kwamba alikuwa amefuta chembe yote ya uhalifu wake.

**"Akasema, Sijui"** — Kwa kumdanganya Mungu alifuata njia ya nyoka aliyedanganya kuhusu athari ya kula mti. Kwa hiyo, Kaini alionyesha kwamba alikuwa mwana wa ibilisi, ambaye sasa alionekana katika mwili badala ya nje yake. Kristo aliwaonya "nyoka" wa siku zake kwamba katika kutafuta kumuua, walifanya "matendo ya baba yao" (Yohana 8:41). Kisha akawaambia: "Ninyi ni wa baba yenu, Ibilisi, na tamaa za baba yenu ndizo mtakazotenda. Yeye alikuwa muuaji tangu mwanzo, wala hakudumu katika kweli, kwa sababu hamna kweli ndani yake. Asemapo uongo, husema yaliyo yake mwenyewe; kwa maana yeye ni mwongo, na baba wa huo" (Yohana 8:44). "Ibilisi" wa mstari huu, yule aliyewavuta Adamu na Hawa kuvuka mstari wa sheria iliyovutwa na Mungu, na aliyemfanya Kaini kudanganya, kuua na kusema uongo, ndiye nyoka aliyefichuliwa kama mnyama, na kama tamaa za mwili zilizowaka. Kaini alitawaliwa na yule wa mwisho.

**"Je, mimi ni mlinzi wa ndugu yangu?"** — Katika hatua hii, akijificha nyuma ya uwongo wake, Kaini alikuwa mkaidi kwa ujasiri, akitafuta kujihesabia haki kwa kukana jukumu kwa ndugu yake. Kwa kweli, kama mzaliwa wa kwanza katika familia ya Adamu, aliteuliwa katika nafasi ya jukumu juu ya wengine. Kitengo cha familia ndio msingi wa ukuu wa taifa. Hili liliingizwa katika Sheria ambayo Yahweh baadaye aliwapa Israeli, na baadhi ya kanuni zake zilikuwa zimefundishwa kwa familia ya Adamu na Elohim. Hii ilihitaji kwamba wanafamilia mbalimbali waungane kwa karibu, wakishirikiana kusaidiana na kuteteana. Ilihitaji kwamba wale walio katika nafasi ya kufanya hivyo, watende kama mkombozi kwa wengine wakati wa uhitaji (Walawi 25:23-49). Yahweh ameweka uhusiano wa damu kama sheria ya asili, na anatarajia utambuliwe na kutendewa kazi, mradi tu Ukweli Wake unadumishwa. Kwa hiyo, Mwisraeli alitakiwa kuzingatia maalum kwa Mwedomu kwa sababu "yeye ni ndugu yako" (Kumb. 23:7); na ahadi maalum zilitolewa kwa Ishmaeli "kwa sababu yeye ni uzao wako (wa Ibrahimu)" (Mwanzo 21:13). Kuna kitu kama "agano la kindugu" (Amosi 1:9), kilichoanzishwa na uhusiano wa asili wa uzazi mmoja. Lakini, Kaini mchoyo na mwenye hasira alikataa kukubali hili na akamuua ndugu yake, hivyo kuwa wa kwanza kufanya uhalifu mbaya wa mauaji ya ndugu. Alionyesha sifa ambazo zilirudiwa baadaye na Waedomu, ambao waliashiria mwili katika udhibiti wa kisiasa (Obadia 12).

**"Sauti ya damu ya ndugu yako inanililia kutoka ardhini"** — Ni upumbavu ulioje kujaribu kuficha mambo kutoka kwa Yahweh! Jinsi gani kufunika uongo ni bure ambapo tunaweza kutafuta kufuta makosa yetu! Kwa maana "vitu vyote viko uchi na vimefunuliwa machoni pake Yeye ambaye tunapaswa kufanya naye mambo" (Waebrania 4:13). Daudi ilibidi ajifunze ukweli kwamba njia pekee ya kupata kifuniko cha dhambi ilikuwa kuifungua kwa Yahweh kwa ombi la rehema na msaada. Kama ilivyokuwa, damu ya Habili iliilia kisasi pekee. Katika hili haikuwa na ufanisi sawa na ule wa Kristo ambaye damu yake "inanena mambo mema kuliko ile ya Habili" (Waebrania 12:24). Damu ya Kristo iliilia kisasi pia, na haki ilitolewa dhidi ya Yuda mwenye hatia. Lakini, hiyo ilikuwa ni kwa sababu tu, kama Kaini, taifa lilikataa rehema ya Yahweh. Damu ya Kristo pia iliita neema, rehema na msamaha, na hivyo ikatimiza kile ambacho Habili hakuweza kufanya.

Katika mstari ulio mbele yetu, "damu" iko katika wingi, kama vile mwishoni, "damu." Kwa nini matumizi ya wingi? Kwa sababu uhalifu wa Kaini haukumuangamiza Habili tu, bali pia ulitishia uzao wake. Uzao huu kwa njia ya mfano ulijumuisha umati wa wenye haki; hivyo hapa kuna aina nyingine ya ajabu ya Kristo. Maneno ya unabii ya Isaya

yanayohusiana na Kristo, yanaweza kutumika sawa kwa Habili: "Nani atakayetangaza kizazi chake? Kwa maana alikatiliwa mbali kutoka katika nchi ya walio hai" (Isaya 53:8). Hata hivyo, pia ilitabiriwa na Bwana: "Ataona uzao wake ..." (mstari wa 10). Vivyo hivyo kwa Habili. Ingawa maisha yake yalikatiliwa mbali, na akanyimwa uzao kupitia njia za asili za uzazi, hii ilitolewa kwake katika Sethi "aliyeteuliwa ... badala ya Habili" (Mwanzo 4:25).

Haki iliridhishwa katika adhabu aliyopewa Kaini, na kurejeshwa kwa Habili kupitia Sethi. Kwa njia hiyo, damu yake iliendelea kunena ikitangaza kwamba Yahweh atawalinda na kuwatetea watu wake. Kwa hiyo, mwanzoni kabisa mwa uumbaji, Yahweh alifunuliwa kama Mkombozi, akihalalisha kauli ya Ayubu: "Ninajua ya kuwa Mkombozi wangu yu hai ..." Bila shaka, tamthilia bado haijakamilika, kwa kuwa Habili bado hajafufuka kutoka kaburini ili kupokea urithi uliowekwa kwa ajili yake.

**MSTARI 10**
**"Akasema, Umefanya nini?"** — Mshangao huu ni kwa madhumuni ya msisitizo, kusisitiza uzito wa uhalifu. Uovu wa Kaini unaonekana wazi; hasa kwa vile ndugu wote wawili walikuwa washiriki wa familia ya Mungu. Kama wana wa Hawa, walikuwa washiriki wa Eklesia, walioitwa kwa tumaini la pamoja. Lakini, kama Kaini alivyomuua Habili; vivyo hivyo mamlaka ya Kiyahudi yalimuua Kristo; na hivyo inawezekana kwetu kuwa na hatia ya mauaji ya kiroho ya ndugu; kwani "kila mtu amchukiaye ndugu yake ni muuaji," asema Yohana (1 Yohana 3:15). Tujihadhari, tusije tukafikishwa mbele ya Kiti cha Hukumu cha Kristo, tutashangazwa kwa kuulizwa "Umefanya nini!"

**MSTARI 11**
**"Na sasa umelaaniwa wewe kutoka katika ardhi, iliyofumbua kinywa chake kupokea damu ya ndugu yako kutoka mkononi mwako"** — Toleo la Amplified linasomeka: "Umelaaniwa kwa sababu ya ardhi, ambayo imefumbua kinywa chake kupokea damu ya ndugu yako." Uasi binafsi uliongeza kwenye laana ambayo tayari iliwekwa kutokana na dhambi ya asili. Kama vile uumbaji wote, Kaini alikuwa amerithi athari za laana iliyotangazwa wakati wazazi wake walipotenda dhambi; lakini hiyo ilikuwa bahati mbaya yake, si uhalifu wake. Sasa uasi wake halisi ulileta laana ya binafsi juu yake kwa kuwa angefukuzwa kutoka maeneo yenye rutuba ya dunia. Hii inaonyesha kwamba wanadamu wanakabiliwa na laana mbili:
(1) athari ya hukumu kwa Adamu hapo mwanzo; (2) hukumu ya mtu binafsi kwa sababu ya dhambi za kibinafsi. Israeli ni mfano mzuri. Kwa sababu ya uasi taifa lililaaniwa (tazama Kumb. 28:15-24), na kutawanyika katika sehemu zote za dunia. Wanadamu wote wako katika hali sawa. Matokeo ya kimwili ya hukumu iliyotamkwa dhidi ya Adamu yanaonekana kwa wote: laana iliyosababisha asili ya mwanadamu kuwa katika hatari ya dhambi na kifo; na, zaidi ya hayo, kila mtu huvunja sheria kwa ajili yake mwenyewe, na kwa hiyo amelaaniwa na sheria ya Mungu ambayo hufunua dhambi kama ilivyo.

La kwanza ni bahati mbaya yetu na sio uhalifu wetu; la pili ni uhalifu wetu na bahati mbaya yetu. Ili kutuokoa kutoka katika laana hizi mbili, Kristo alikuja katika ukoo wa Adamu, kurithi asili iliyomilikiwa na wote; na vivyo hivyo alikuja chini ya laana ya Sheria kwa njia ya kifo chake (Wagalatia 3:13). Lakini, haki yake binafsi, utii wake mkamilifu, uliowakilishwa na damu yake iliyomwagika, ulihakikisha ufufuo wake kwenye uzima wa milele (Waebrania 13:20). Ni muhimu kwamba ingawa damu ya Habili ilikuwa ya mtu mwenye haki (Waebrania 12:24), haikuweza kulipia dhambi; kwa sababu, bila shaka, hakuwa udhihirisho mkamilifu wa Baba. Hata hivyo, Bwana Yesu alikuwa, na hii ilihakikisha ufufuo wake mwenyewe kwenye uzima wa milele, na msamaha wa dhambi za wale wanaomjia Mungu kupitia kwake.

**MSTARI 12**
**"Utakapoilima ardhi, haitakupa nguvu zake tena"** — Kaini alipaswa kufukuzwa kutoka maeneo yenye rutuba ya ardhi, na hali ya kupenda kulima mimea kwa ushirika na Mungu Mwenyezi lilikataliwa. Hii, vivyo hivyo, ilikuwa hali ya Uyahudi baada ya 70 BK. Hapo awali Wayahudi walikuwa jamii ya vijijini; lakini kwa kutawanyika kwao katika eneo lote la jangwa la Mataifa (tazama Ufunuo 17:1-2) huduma hii walinyimwa.

**"Utakuwa mkimbizi na mzururaji duniani"** — "Mzururaji" ni mtu anayetangatanga. Alifukuzwa kutoka katika makazi yake ya awali, hadi "nchi ya Nodi" au Uhamishoni (mstari wa 16); huko kutangatanga kama mhamaji. Neno "mzururaji" au "anayetangatanga" (U.V.) kwa Kiebrania ni uchi, na huunda mzizi wa neno Nodi (nodi) la mstari wa 16.

# Haiba za Agano la Kale

**Abeli: Mtu wa Kwanza Kufa**

Historia ya maisha ya Habili inaonyesha maana ya jina lake. Linatokana na chanzo kilekile kama neno "ubatili" linaloonekana mara kwa mara katika Kitabu cha Mhubiri. Jina lake linamaanisha kile ambacho ni ubatili au cha muda mfupi. Aliona ubatili wa maisha haya, na akaweka maono yake kwenye uhalisia wa ufalme wa Mungu, ambao, kwa sasa, unaonekana tu kupitia maono ya imani (Mhubiri 1:2-3; 12:8; 2 Wakorintho 4:18). Hakuna neno la Habili lililoandikwa katika Maandiko, lakini matendo yake yalikuwa ya ufasaha zaidi kuliko maneno yake, hivi kwamba, ingawa amekufa, "bado anasema" (Waebrania 11:4). Mfano wa maisha yaliyotolewa katika kumtumikia Yahweh una nguvu kama nini! Tabia ya mtu anayetambua ubatili wa maisha na matarajio ya mwanadamu, na kutafuta sehemu ya kudumu zaidi katika kile ambacho Yahweh ameweka mbele ya wanadamu.

Habili alikuwa mchungaji, mmiliki wa makundi ya kondoo na ng'ombe (Mwanzo 4:4). Kwa hiyo, macho yake yalikuwa kila wakati kwenye kile kilichokuwa mbele yake, akitafuta malisho mazuri kwa wanyama waliokuwa chini ya uangalizi wake. Ndugu yake, Kaini, alikuwa mkulima wa ardhi, huku macho yake yakielekezwa ardhini kila mara. Ndugu wote wawili, walioelimishwa katika nyumba ya Adamu, walikuwa wamelelewa ili kumheshimu Muumba, na walipofikia umri wa kuwajibika, wote wawili wakawa waabudu katika Hema la Kukutania ambalo Makerubi walilisimamia.

Lakini, Habili alitafuta kile ambacho Mungu alihitaji kutoka kwake; ilhali Kaini alifikiri kwamba Mungu angepaswa kuridhika na kile alichotoa. Mungu aliheshimu sadaka ya Habili (Mwanzo 4:4), na akashuhudia ukweli huo (Waebrania 11:4). Hii iliamsha hasira ya wivu ya Kaini, ambaye, akitawaliwa na mwili, alimwua ndugu yake. Hivyo, tone la kwanza la damu lilimwagika katika mzozo wa kidini, na kiwango kamili cha uadui huo ambao Mungu alitabiri ungekuwepo kati ya mbegu ya nyoka na mbegu ya mwanamke kilionyeshwa katika tukio hili la kutisha mwanzoni mwa uumbaji.

Licha ya mafanikio ya muda ya uzao wa nyoka katika kumtoa ndugu yake aliyekuwa mwadilifu zaidi, ushindi wa mwisho ulikuwa pamoja na Habili, kwa sababu Kaini alifukuzwa kutoka mbele za Mungu, na Sethi akainuliwa kuchukua nafasi yake. Hata hivyo, alama iliwekwa juu ya Kaini, na onyo likatolewa ili mtu yeyote asimdhulumu.

Matukio ya maisha ya Habili yanaashiria yale ya Kristo. Kuteuliwa kwa Sethi kuliashiria ufufuo wa Bwana; adhabu kwa Kaini ilielekeza mbele kwenye hukumu ya mwaka wa 70 BK iliyowafikia Wayahudi wenye hatia waliomsulubisha Bwana (Mt. 23:35). Hata hivyo, kumbukumbu inaeleza kwa makini kwamba damu ya Kristo hunena mambo mema kuliko ile ya Habili (Waebrania 12:24). Damu ya Habili ilililia kisasi; lakini, zaidi ya hayo, damu ya Kristo inalilia rehema kwa wale wanaoitegemea. Damu ya Habili, ingawa ni ya mtu mwenye haki (Mt. 23:35), haiwezi kufidia, lakini damu ya Kristo ina nguvu kila wakati (1 Yohana 1:7).

**Abida: Mjukuu wa Ibrahimu**

Abida (Mwanzo 25:4; 1 Nyakati 1:33) alikuwa mwana wa nne wa Midiani, mwana wa nne wa Ketura na Ibrahimu. Hivyo, alikuwa mjukuu wa Ibrahimu, na jina lake linamaanisha Baba wa Maarifa.

**Abimeleki: Mfalme Aliyemkemea Ibrahimu**

Abimeleki, ambaye jina lake linamaanisha Baba-Mfalme Wangu, alikuwa mfalme wa mji wa Wafilisti wa Gerari katika siku za Ibrahimu (Mwanzo 20:1-2), na hali zilimfanya Ibrahimu kukaa huko kwa muda. Hatujaambiwa hali hizo zilikuwa ni zipi, lakini labda janga baya la Sodoma, ambalo bila shaka liliathiri nchi jirani, huenda lilikuwa sababu ya Ibrahimu kuhama kutoka Hebroni hadi mahali kama Gerari, ambapo, kama alivyokiri, hakukuwa na hofu ya Mungu (Mwanzo 20:11).

Katika hatua hii ya maisha ya Ibrahimu, hofu ya mwanadamu ilisababisha mtego (Mith. 29:25). Alijifanya kwamba Sara hakuwa mke wake, bali dada yake, na hii ilimfanya Abimeleki kufikiria kumchukua Sara katika nyumba yake ya wanawake. Alizuiliwa kufanya hivyo kwa onyo kutoka kwa Mungu alilopokea kupitia ndoto. Alikiri kutokuwa na hatia kwake kwa msingi wa udanganyifu wa Ibrahimu, na baadaye akamkemea Ibrahimu na Sara kwa hilo. Angalia kejeli yake. Akamwambia Sara: "Nimempa ndugu yako vipande elfu vya fedha; tazama, yeye atakuwa kifuniko cha macho yako kwa wote walio pamoja nawe, na

kwa wengine wote" (Mwanzo 20:16). "Kifuniko cha macho" kilikuwa ishara ya ndoa katika siku hizo (tazama Mwanzo 24:65); hivyo maneno haya yalikuwa karipio la kitendo cha Ibrahimu na Sara.

Inasikitisha wakati wasiomcha Mungu wana sababu nzuri ya kuwakemea wenye haki; kwani kinyume chake kinapaswa kuwa hivyo (1 Tim. 5:20). Ilikuwa ni jambo la kudhalilisha kwa Ibrahimu kukemewa hivyo. Lakini, tukio hili linashuhudia Ukweli wa Maandiko. Katika hati ya kibinadamu tu, kosa dogo kama hilo labda lingepuuzwa; lakini Neno linatuweka mbele mwili wetu kama ulivyo, ili tupate kuonywa ili kuepuka udhaifu wake.

Ingawa Abimeleki alijaribu kujihesabia haki, angehukumiwa kwa kumchukua Sara kutoka kwa Ibrahimu; kwani ni dhahiri kwamba hangeenda kwa hiari. Kitendo chake kilionyesha ukweli wa hofu ya Ibrahimu kwamba hakukuwa na mawazo mengi kwa Mungu au njia zake mahali hapo (mstari wa 11).

Wakati huohuo, tukio hilo linashuhudia utunzaji wa Yahweh uliofunika kwa watu wake (linganisha Mwanzo 20:7 na Zaburi 105:15). Abimeleki hakuonywa tu na Mungu dhidi ya kumgusa Ibrahimu, bali aliteswa naye hadi alipomwachilia huru Sara. Ni kwa maombezi ya Ibrahimu tu ndipo mfalme alipookolewa kutokana na adhabu kali zaidi (mstari wa 7, 17-18).

Ukweli kwamba Mungu bado alimsaidia Ibrahimu, ingawa Ibrahimu alikuwa amemkosa Mungu, ulimfanya Abimeleki ampendeze sana, kiasi kwamba alijitolea kuingia katika agano na mzee huyo wa ukoo (Mwanzo 21:23). Wakati huohuo, Abimeleki alionyesha kiwango cha kutomwamini Ibrahimu, na akaomba athibitishe kuwa mwaminifu zaidi katika siku zijazo (Mwanzo 21:23). Kwa malipo, Ibrahimu alimkemea Abimeleki kwa sababu ya ukatili wa watumishi wake (Mwanzo 21:25-26). Matokeo yake yalikuwa kwamba Ibrahimu aliweka haki yake ya Beersheba, "kisima cha kiapo" ambacho kilianzishwa kwa agano (mstari wa 29-31).

Kuna marejeleo zaidi kwa Abimeleki katika Mwanzo 26, yanayohusiana na tukio kama hilo na Isaka na Rebeka. Hata hivyo, huyu angeweza kuwa mfalme mwingine, na jina Abimeleki huenda lilikuwa jina la jumla linalotumiwa na wafalme wa Gerari. Ukweli kwamba Isaka alirudia kosa la Ibrahimu unaonyesha jinsi watu wanavyojifunza kidogo kutokana na makosa ya wengine.

**Akbori: Panya**
Alikuwa baba yake Baal-hanani, na mfalme wa Edomu (Mwanzo 36:38,39; 1 Nyakati 1:49).

**Ulinzi wa Kaini — mstari wa 13-15**
*Kwanza Kaini aliadhibiwa, kisha akalindwa. Kaini alifananisha viongozi wa Kiyahudi wa siku za Kristo. Kristo aliwaonya kwamba walikuwa wakifuata njia ya Kaini (Yohana 8:44), na, kwa hiyo, "damu ya Habili mwenye haki" ingewajia (Mathayo 23:35). Matokeo yake, waliadhibiwa na kufukuzwa uhamishoni mikononi mwa Warumi, lakini hata katika kutawanyika kwao walilindwa na Mungu na kuhifadhiwa kama taifa. Hii ilionyeshwa wazi katika ulinzi aliopewa Kaini. Kuzingatia kwa makini mistari inayofuata kutaonyesha jinsi aina hiyo, Kaini, inavyolingana kwa karibu na mfano, viongozi wa Kiyahudi wa siku za Kristo.*

**MSTARI 13**
**" Kaini akamwambia BWANA, Adhabu yangu ni kubwa kuliko niwezavyo kuistahimili "**— baada ya maneno haya anasema hivi: "Uovu wangu ni mkubwa kuliko utakaosamehewa," na Waebrania wanaunga mkono tafsiri hii. Kaini hakusema hivyo kwa kuzingatia maadili, au kwa kujuta kwa alichokuwa amefanya, bali kwa sababu alifikiri kuhusu Mungu kutoka kwa mtazamo wake kama nyoka aliyemtangulia (sura ya 3:1-5). Kwa kuwa hakuwa tayari kumsamehe mtu yeyote aliyemtendea kama alivyomtendea Habili, alifikiri kwamba sasa uhalifu wake umegunduliwa kwamba hakuwa na tumaini. Hakujua chochote kuhusu rehema na msamaha, na kwa hiyo alikubali kukata tamaa. Alipunguza nguvu ya Mungu kwa kila njia, ili kutoa kifuniko cha ukubwa wa dhambi yake.

**MSTARI 14**
**"Tazama, umenifukuza leo kutoka kwenye uso wa dunia; nitafichwa kutoka kwenye uso wako" —** Kaini alipuuza kabisa pendekezo la rehema aliyopewa hapo awali (mstari wa 7), na akakubali kama fungu lake kutengwa na

ushirika wa Kimungu ulioonyeshwa katika kukataliwa kwake. Kufukuzwa kutoka mahali pa ibada pa mahali hapo kulikuwa sawa na kufukuzwa kutoka "uwepo wa Yahweh" (linganisha Yona 1:3; Kumb. 11:12; 2 Wafalme 13:23; 24:20; Zaburi 51:11; Yer. 52:3). Katika Kiebrania, "uso" uko katika wingi, "nyuso". Hivyo, inahusiana na "nyuso za Makerubi" ambazo ziligeuka kila upande, kama ilivyoelezwa katika Sura ya 3:24. Kaini alikiri kwamba alikuwa amekatiliwa mbali na ibada ya Kimungu. Katika suala hilo, alitabiri hali ambayo Wayahudi walijikuta nayo walipomsulubisha Habili wa mfano, Bwana Yesu Kristo (Warumi 11:15).

**"Nami nitakuwa mkimbizi na mzururaji"** — Neno "mzururaji" linamaanisha "anayetangatanga", au "mkimbizi" (tazama maoni kwenye mstari wa 12). Kaini alikuwa "mkimbizi" kwa njia gani? Neno nuwa linamaanisha "kuyumbayumba", kutangatanga kutoka sehemu moja hadi nyingine. Akiwa amefukuzwa kutoka katikati ya ibada ya Mungu, ingekuwa dhahiri kwa wote kwamba Kaini hakupumzika tena chini ya kivuli cha utunzaji wa Mungu.

**"Na itakuwa, kila anionaye ataniua"** — Kaini alijiuliza tena kwa mtazamo wake mwenyewe. Alikuwa muuaji, na alifikiri kwamba kila mtu mwingine alikuwa katili vilevile. Alilalamika kwamba hakuwa na ulinzi, na akagundua kwamba mauaji yake mabaya yangeongeza matatizo ya jamii. Iliweka mfano ambao wengine wangefuata. Aliona mapema kwamba idadi ya watu ingeongezeka ndani ya familia ya Adamu (Mwanzo 5:4); na katika akili ya Kaini, wazao wa Sethi, walioteuliwa badala ya "Habili ambaye Kaini alimwua" (Mwanzo 4:25), wangeweza kutafuta kulipiza kisasi kifo cha babu yao wa kiroho.

**MSTARI 15**
**"Bwana akamwambia, Kwa hiyo, yeyote atakayemwua Kaini, atalipizwa kisasi mara saba" —** Hivyo, ndivyo Mungu alivyoamuru kwa rehema kuhusu Kaini. Bila shaka lengo lilikuwa ni kuamsha tena mtazamo sahihi ndani yake, kama vile Paulo alivyoeleza alipoandika: "Wema wa Mungu wakuongoza upate kutubu" (Warumi 2:4). Ingawa alikuwa amefukuzwa kutoka kwenye ibada ya Edeni, bado ilikuwa inawezekana kwa Kaini kufanya amani yake na Mungu. Kisasi mara saba kiliwakilisha adhabu kamili. Kilitangazwa ili kuzuia uhalifu zaidi kwa kuamsha hofu kwa mtenda dhambi anayeweza kutenda dhambi. Tazama Kumb. 13:11; 17:13.

**"Yahweh akamtia Kaini alama, asije mtu yeyote akamkuta akamwua"** — U.V. imeandika: "umeweka ishara kwa Kaini." Lakini, muktadha unaonyesha kwamba U.V. ni sahihi, na kwamba ishara ilikuwa juu ya Kaini ili kumfanya aweze kutofautishwa kwa urahisi. Katika suala hilo, alikuwa kama Wayahudi ambao utambulisho wao unaonekana kwa urahisi kwa mwonekano wao (tazama Mathayo 23:5).

Zaidi ya hayo, kama Wayahudi, pia alilindwa. Alama juu ya Kaini, chochote kile ambacho kingekuwa, ilisisitiza ukweli kwamba alikuwa mwenye dhambi. Alama za nje za mwenye dhambi mara nyingi huonyeshwa waziwazi kwenye uso wake, na tunahitaji kuepuka hivyo. Mtu wa kidini wa kisiasa (Roma) pia anatambuliwa kwa alama: ile ya "jina la mnyama au namba ya jina lake" (Ufunuo 13:17). Tunapoepuka mtindo wa maisha kama wa Kaini katika jamii, vivyo hivyo tunajihadhari na mafundisho na desturi mbaya za mamlaka za kanisa zenye "alama" inayoitofautisha.

**Ukuaji wa Ukoo wa Kaini — mstari wa 16-24.**
*Uzao wa Kaini uliweka msingi wa aina ya ustaarabu uliokuwepo kabla ya Gharika, na ambao ulikuwa wa kawaida katika nyakati zetu. Maisha ya mijini, uhuru, muziki maarufu na siasa za nguvu vilikuwa miongoni mwa mambo yaliyoanzishwa. Shirika pana sana lilianzishwa kama ishara ya mtu wa mwili (Mwanzo 16:12).*

**"Na Iradi akamzaa Mehujaeli"** — Jina lake linamaanisha kupigwa na Mungu. Lilikumbuka hali ya uzao wa Kaini machoni pa Mungu, na kuwakumbusha hao kuhusu hitaji la kutunza maslahi yao wenyewe. Kwa hiyo, linamaanisha kutegemea mwili.

**"Na Mehujaeli akamzaa Methushaeli" —** Jina lake linamaanisha mtu wa Mungu. Linaonyesha kwamba uzao wa Kaini ulikuwa "wa kidini" kama babu yao, lakini ilikuwa dini katika uasi dhidi ya Ukweli. Jina lake limetokana na mzizi unaoashiria kimo au umri kamili, kuonyesha ukamilifu wa maendeleo.

**"Na Methushaeli akamzaa Lameki" —** Jina lake linamaanisha Aliyepunguzwa au mwanamapinduzi. Majina ya wazawa hawa wa Kaini yanamaanisha maendeleo ya mashirika ya kidini na kisiasa katika uasi kwa Mungu.

**MSTARI 19**
**"Na Lameki akajitwalia wake wawili"** — Simulizi hilo linazidi kuwa la kina baada ya ujio wa Lameki, likimtahadharisha mwanafunzi umuhimu wa mtu huyu. Alikuwa wa saba kutoka kwa Adamu, na hivyo alikuwa wa wakati mmoja na Henoko katika ukoo wa Sethi (Yuda 14). Alitumia ushawishi wa kishetani kwa watu wa wakati wake, akianzisha mitindo iliyoharakisha kutokumcha Mungu kwa kizazi hicho. Alihimiza ukuaji wa uhuru, na kukamilisha shughuli kubwa za kibiashara, burudani za kijamii za kisasa, na nguvu za kijeshi. Kupitia juhudi zake, jamii ilisababishwa kufuata hali hiyo ya mambo ambayo Yahweh baadaye yalizidiwa na gharika. Lameki alikuwa na jukumu la kudhoofisha utakatifu wa kifungo cha ndoa, kwani alikuwa wa kwanza kuanzisha ndoa ya wake wengi: "alijitwalia wake wawili."

**"Jina la mmoja lilikuwa Ada" —** Jina lake linamaanisha aliyepambwa, mrembo au mzuri. Kutokana na hili inadokezwa kwamba alijulikana kwa uzuri wake, labda akiwa na rangi nyeupe zaidi.

**"Jina la mwingine ni Sila" —** Jina lake linamaanisha faraja, au kivuli, likiwa na maana ya kuelea juu ya mmoja. Linatokana na mzizi unaoashiria "ulinzi." Wake wawili wa Lameki walimpa uzuri na faraja. Kutokana na mawazo yaliyojengwa juu ya mwili.

**MSTARI 16**
**"Kaini akatoka mbele za uso wa Bwana"** — Tazama maelezo mstari wa 14.

**"Na akakaa katika nchi ya Nodi" —** Neno linamaanisha, Uhamishoni. Tazama maelezo mstari wa 12.

**"Upande wa mashariki wa Edeni"** — Kwa hiyo, waabudu walipomkaribia Yahweh, wangelazimika kugeuza migongo yao kuelekea nchi ya Kaini. Wakati Hema na Hekalu vilipojengwa, njia ya kukaribia ilikuwa ikitoka Mashariki kila wakati, hivyo kuwataka waabudu kugeuza migongo yao kwenye mwanga wa asili ili kukaribia Nuru ya Ukweli.

**MSTARI 17**
**"Kaini akamjua mkewe; naye akapata mimba, akamzaa Henoko"** — Jina lake linamaanisha *Wakfu*, ambalo linamaanisha ibada ya kidini.

**"Akajenga mji, akauita mji huo, kwa jina la mwanawe, Henoko"** — Kaini akamwita mwanawe, Aliyewekwa wakfu, naye akajenga mji wenye jina hilohilo. Hii inaonyesha kwamba muundo wa mji huo ulikuwa wa ibada ya kidini, na kwamba Henoko aliwekwa kuwa kuhani mkuu wake. Hivyo "njia ya Kaini" kama aina ya ibada ya uasi (Yuda 11) ilianzishwa kinyume na njia ya Kweli (Mwanzo 3:24). Mji alioujenga Kaini una mwenzake katika "mji wenye nguvu" (Isaya 26:1) wa Ufunuo, hata Babeli Mkuu (Ufunuo 16:19). Katika kujenga mji huu, Kaini aliacha shughuli za kilimo ambazo Mungu alikuwa amemwekea mwanadamu tangu mwanzo (Mwanzo 3:19), na kuanzisha shughuli zilizopangwa na ngumu za jamii ya mijini. Aligeuza familia kuwa taifa, na kuanzisha shughuli za kisiasa na kijamii kama vile zinazochukua sehemu kubwa ya maisha ya mwanadamu leo. Kwa kuita mji huo kwa jina la mwanawe, alijitahidi kuendeleza ushawishi na sifa zake mwenyewe (Zaburi 49:11).

**MSTARI 18**
**"Na kwa Henoko akazaliwa Iradi"** — Kwa hiyo, uzao wa muuaji uliongezeka; na familia zikawa zimenyimwa maarifa ya kweli ya Mungu, na kujitolea kwa ibada ya jiji ambayo Kaini alikuwa amebuni. Iradi ilimaanisha punda mwitu (Tazama Davidson), nyuma ya jina, wengine wanapendekeza Sila alikuwa na rangi nyeusi kuliko mwenzake.

**MSTARI 20**
**"Na Ada akamzaa Yabali" —** Jina lingine muhimu, kwani linamaanisha kuzalisha au kufanya biashara. Nguvu hutokana na mzizi unaoashiria kuleta, haswa kwa fahari.

**"Alikuwa baba wa wale wanaoishi katika mahema, na wale walio na ng'ombe" —** Kumbukumbu haisemi kwamba aliishi katika hema, lakini kwamba alikuwa baba wa wote waliofanya hivyo. Aliwasimamia hao, akiwatunza na kuwaongoza. Kwa kweli, alipanga maisha ya wachungaji, ili kazi ya unyenyekevu ya Habili mchungaji wa kwanza,

iendelezwe kuwa biashara tata na Jabali. Aliendeleza makundi makubwa ya kondoo na mbuzi, pamoja na makundi ya wachungaji wasafiri ili kuwachunga. Ilikuwa biashara kubwa na Jabali alisimama kwa faida.

**MSTARI 21**
**"Na jina la ndugu yake lilikuwa Yubali"** — Jina lake linamaanisha raha, na linahusiana na neno yubilei linaloashiria muziki wa furaha. Baragumu ya kondoo dume, ambayo ilihusishwa na sauti ya shofar, inatokana na neno hili. Neno hilo hilo linahusiana na muziki wa tarumbeta za fedha. Hivyo Yubali akatambuliwa na muziki wa furaha.

**"Alikuwa baba wa wote wanaopiga kinubi na kinanda"** — Yubali, kama kaka yake Jabali, alikuwa akifanya biashara kubwa; lakini Jabali alitambuliwa na nia ya faida katika biashara, Yubali aliihusisha na raha. Alipanga muziki kwa kiwango kikubwa, hivi kwamba bendi zake zilisikika kote mashambani. Alikuwa "baba" wa wanamuziki, akipanga mikataba yao na programu zao; akipanga kwa busara maonyesho yao. Maneno "kinubi na kinanda" yanamaanisha vyombo vyote vya nyuzi na upepo, na yanaonyesha kwa nguvu maendeleo fulani katika ujenzi wa vyombo vya muziki katika umri huo mdogo.

**MSTARI 22**
**"Na Sila pia akamzaa TubalKaini"** — Jina la mwana huyu wa tatu katika utatu huu wa ndugu linamaanisha kutiririka kwa Kaini au nguvu ya Kaini. Alionyesha sifa kama za Kaini.

**"Mkufunzi wa kila fundi wa shaba na chuma"** — Maana halisi ya neno la Kiebrania linalotafsiriwa "mwalimu" ni laini zaidi kama pembezoni. Hata hivyo, hili lazima lihusiane na kifaa, si mtu, na hivyo R.V. inatafsiri: "mfua kila kifaa." Tubal-Kaini alikuwa mvumbuzi wa kazi ya chuma, labda kwa ajili ya utengenezaji wa silaha (linganisha na majivuno ya ujasiri ya Lameki: mstari 23). Ni muhimu kwamba shaba na chuma vinatumika katika Maandiko yote kama ishara ya mwili, ikidokeza kwamba nguvu ya Tubal-Kaini ilitegemea nguvu za mwili. Enzi hii ya sasa ya uvumbuzi katika ukamilifu wa silaha mbaya zaidi za uharibifu kuliko mwanadamu alivyojua hapo awali, inajibu nyakati za Tubal-Kaini. Kwa bahati mbaya, "shaba" inapaswa kufasiriwa kama shaba au shaba. Shaba, aloi ya shaba na bati, ilitumika katika nyakati za kale. Siri ya utengenezaji wake labda iligunduliwa na Tubal-Kaini.

**"Na dada yake Tubal-Kaini alikuwa Naama"** — Ni jambo la kawaida sana kwa wanawake kutajwa katika nasaba za kale, hivyo Naama lazima alikuwa mashuhuri katika jamii ya awali ya wanadamu ili kustahili hilo. Jina lake linamaanisha uzuri au utamu. Hatujaambiwa ni kwa njia gani alifanikiwa. Lakini, ni muhimu kwamba uhusiano pekee ambao wanawake wa ukoo wa Kaini wanatajwa ni kuhusu mwonekano wao mzuri: "Wana wa Mungu waliwaona binti za wanadamu ya kwamba ni wazuri" (Mwanzo 6:2). Labda Naama alijitetea kwa njia hii kinyume na amri ya Mwanzo 3:16, na hivyo akajipatia sifa mbaya. Ikiwa ndivyo, alikuwa mwenza wa harakati za sasa za ukombozi wa wanawake!

Kwa hiyo, ushawishi wa Lameki mwenye nguvu ulikuwa na athari mbaya kwa jamii ya kabla ya gharika. Alianzisha uhuru (ndoa za wake wengi), faida, raha, nguvu na uasi. Mwanawe Yabali alipoifanya familia iwe tajiri, Yubali aliiweka katika hali ya kuwa na furaha, Tubali akawapa mamlaka, na Naam aliwapa utulivu. Ufalme huu wa mwili, ulioanzishwa na familia ya Lameki, ulitetewa na baba, ambaye roho yake ya kulipiza kisasi ilikumbukwa katika wimbo wa majivuno alioutunga kwa ajili ya kuwaridhisha wake zake.

**MSTARI 23**
**"Lameki akawaambia wake zake, Ada na Sila, Sikieni sauti yangu; enyi wake za Lameki, sikilizeni usemi wangu; maana nimemuua mtu kwa jeraha langu, na kijana kwa jeraha langu"** — Kwa Kiebrania, maneno yanayofuata yako katika umbo la kishairi, na yanawakilisha umbo la kwanza kabisa la ushairi. Hisia hizo zinaonyesha roho kali na isiyoyumba ya kulipiza kisasi, na zinashuhudia kwamba Lameki alikuwa tayari kutetea hadi kifo, ufalme aliokuwa ameuanzisha. Kama wimbo wake unavyofuata akirejelea ubunifu wa TubalKaini, bila shaka unahusiana nao, na unaonyesha kujiamini kwake kwa majivuno katika ufanisi wa silaha ambazo mwanawe alikuwa amekamilisha. Katika Wimbo huu wa Upanga, Lameki anajisifu kwamba hahitaji tena ulinzi wa Kiungu aliopewa Kaini (mstari wa 15), lakini alikuwa na uwezo mzuri wa kujilinda; na, zaidi ya hayo, angefanya hivyo kwa kulipiza kisasi cha juu kabisa kwa adui yake. Acha mtu yeyote amjeruhi, au amdhuru, naye atajibu kwa vita vya kibinadamu. Jinsi gani mtazamo wa mwili leo katika vitisho vya majivuno vya wanasiasa wakatili! Lameki na familia yake bado wako hai katika ulimwengu wa kisasa, na kuwaleta wanadamu katika hali ya vurugu kama vile uingiliaji kati wa Mungu pekee ndio

unaoweza kushughulikia. Katika wimbo wa Lameki, mwili ulifikia kilele chake cha kiburi na ukatili. Muundo wa mistari ni kama ifuatavyo:
*Sikieni sauti yangu; Enyi wake za Lameki, sikilizeni hotuba yangu; Kwa maana nimemuua mtu aliyenijeruhi, Na kijana aliyenidhuru. Kama Kaini atalipizwa kisasi mara saba, Hakika Lameki mara sabini na saba.* Ukingo unatafsiri wimbo huu kama tishio: "Ningemuua mtu kwa jeraha langu, na kijana kwa jeraha langu." Au, kama toleo la Amplified linavyotafsiri: "Kijana (tu) kwa kunipiga na kunipiga."

**MSTARI 24**
**"Kama Kaini atalipizwa kisasi mara saba"** — Ni Mungu aliyeahidi kulipiza kisasi kwa Kaini, lakini Lameki mwenye kujiamini na mkatili hakuwa tayari kumwachia kisasi, bali alitangaza kwamba angechukua mambo mikononi mwake. Katika kujisifu kwake anadai kuwa na uwezo zaidi kuliko Mungu katika kujilipiza kisasi.

**"Kweli Lameki mara sabini na saba"** — Usemi huu unatokea mara moja tu mahali pengine katika Biblia, na kisha kwa njia tofauti na ule wa Lameki. Petro alipomuuliza Bwana kuhusu ni mara ngapi anapaswa kumsamehe ndugu yake, Kristo alitumia usemi wa Lameki kinyume chake: "Hadi sabini mara saba" (Mt. 18:22). Kwa kufanya hivyo, Bwana alifundisha mafundisho ya kutopinga uovu, na kutangaza kwamba wafuasi wake wanatawaliwa na nia tofauti kabisa na zile za Lameki.

**Kuteuliwa kwa Sethi Badala ya Habili — mstari 25-26**
*Kwa kumbadilisha Habili na Sethi, Mungu kwa kawaida alimfufua yule wa kwanza kutoka kwa wafu. Maneno ya Hawa kuhusu kuzaliwa kwa mwana huyu yanaonyesha kwamba alielewa hili. Ni wazi kwamba alikuwa amepewa ufunuo wa kusudi la Mungu la kumbadilisha Habili na Sethi.*

**MSTARI 25**
**"Adamu akamjua mkewe tena; naye akazaa mwana, akamwita jina lake Sethi; maana alisema, Mungu ameniwekea uzao mwingine badala ya Habili, ambaye Kaini alimwua"** — Jina lake linamaanisha kuteuliwa. Maelezo ya Hawa kuhusu kuzaliwa kwa mwana huyu yanaonyesha kwamba alikuwa na uelewa sahihi wa kusudi la Mungu ndani yake.

**MSTARI 26**
**"Na kwa Sethi, naye akazaliwa mwana; akamwita jina lake Enoshi"** — Jina lake linamaanisha mtu dhaifu, anayekufa. Ni jina linalotumika kwa mwanadamu katika udhaifu wake kimwili na kiadili (tazama Zaburi 9:20), na linaonyesha kuzorota kwa ukoo wa Sethi kwa wakati huu.

**"Ndipo watu wakaanza kuliitia jina la Yahweh"** — Katika hatua hiyo ya maendeleo ya kusudi la Mungu, jina Yahweh halikuwa limefunuliwa kama hivyo (tazama Kutoka 6:3). Hata hivyo, nia ya Muumbaji mkuu kujifunua katika mwili ilikuwa imetangazwa katika (Mwanzo 4:1). Sasa walifanya hivyo kwa njia mpya ambayo hawakuipa sifa. Walianza kuliitia kwa njia ambayo ilisababisha kulichafua na kuchangia kupungua kwa agano lililofanywa Edeni (Mwanzo 3:15).

Kwa hiyo, ingawa jina Yahweh halikuwa limetangazwa rasmi, ni maendeleo tu ya kitenzi cha kawaida *Ehyeh*, nitakuwa. Watu wa kabla ya gharika walimjua Mungu kama Yeye atakayedhihirishwa katika uzao wa mwanamke, ingawa jina lenyewe halikuwa limefunuliwa kwao. Zaidi ya hayo, kauli kwamba "wanaume walianza kuliitia jina," ina maana kwamba walifanya hivyo kwa njia maalum, kwa sababu tayari walikuwa wamemwita, au kumwita Mungu, katika Jina lililotimia katika Gharika. Labda kiburi cha majivuno cha Wakaini kama kilivyodokezwa na Wimbo wa Upanga wa Lameki, na udhaifu unaopungua wa Wasethi, kama kilivyodokezwa na jina Enoshi, viliwafanya waliitie Jina kwa njia ambayo haikuleta sifa yoyote na kulichafua. Ni sawa na matumizi ya kufuru na yasiyofaa ya Jina na wale wenye "midomo michafu".

**MAKTABA YA MARELEO**
Genesis Expositor - HP Mansfield
Elpis Israel - John Thomas
Bible dictionary - Bullinger

**MASWALI YA AYA:**

1. Wana wa Mungu ni akina nani?
2. Wazao wa kabla ya gharika walikuwa akina nani?
3. Yubali alikuwa ni nani?
4. Nani alikuwa mke wa kwanza wa wake wengi?
5. Mji ambao Kaini alijenga una mwenzake wa agano jipya katika mji gani?
6. Kwa nini Biblia inatumia neno la wingi kwa damu ya Habili?

**MASWALI YA INSHA**

1. Kwa nini dhabihu ya Kaini haikukubaliwa?
2. Able ilikuwaje mfano wa Kristo?
3. Sethi alikuwaje mfano wa Kristo?
4. Ni nini kilikuwa kibaya kuhusu dhabihu ya Kaini?
5. Ni nani aliyewafundisha Kaini na Habili jinsi ya kutoa dhabihu inayokubalika?
6. Lameki alikuwa ni nani?